

## ՀԱԿՈՐ ՔՅՈՍԵՅԱՆ

Բանասիրական գիտությունների թեկնածու

## ՔԵՐՈՎԱԲԷ ՎԱՐԴԱՊԵՏԻ ՆՈՐԱՀԱՅՏ

«ՊԱՏՃԱՌ ԳԱԼՍԵՏԱՆ ՏԵԱՌՆ ՅԵՐՈՒՍԱԴԷՄ» ԵՐԿԸ<sup>1</sup>

«Մաւտ եղեմ, ասէ, յերուսաղէմ»<sup>68\*</sup>, զի մաւտ էր եւ եկեղեցւոյ խաղաղութիւնն «Քրիստոսի» երէից եւ ի հեթանոսաց մի եկեղեցի լինել<sup>138</sup> զհաւատացեալս ամենայն եւ «երուսաղէմ» անուանել, որ է խաղաղութիւն ի «Քրիստոս»<sup>139</sup>:

«Եկն ի Բեթրաֆէ եւ ի Բեթանիա»։ «Բեթրաֆէ», այսինքն՝ տուն Ծնաւտի, զի ծնաւտ սպասաւոր է րանի։ Եւ նախաստեղծն Աղաւ յամենայն կենդանիս միայն րանական եղեալ, պատիր խաբէութեամբ աւճին կորոյս զնա, ըստ մարգարէին. «Հաւասարեաց անասնոց անբանից»<sup>69\*</sup>։ Վասն որոյ եւ Տէրն երկրորդ Աղաւ լինելով ընդ հետս կորստեան առաջին մարդոյն գա ի կենագործել զնա։ Նա դարձեալ, զի «Ծնոտի տուն» կոչեցաւ տեղին, վասնզի միամաւր եւթնագիսակ ուխտաւորն եւ արին Սամոն՝ յարինակ Միածնին Յիսուսի յայնմ<sup>140</sup> տեղուջ հազարս յայլագգեացն ծնաւտի իշոյ սպանաւեր, եւ ի ծարաւին ջուր ի ծնաւտէ իշոյն րիկի<sup>141</sup> տայր նմա Աստուած։ Վասն որոյ եւ Միածնին Հաւր Յիսուս աւետածինն եղեալ եւ ուխտաւոր Հաւր եւ զեթնարփի շնորհս Հոգւոյն ընդ ինքեան ունէր արին եւ եզարն ի պատերազմի գալով ի տեղի աւրինակին ի Բեթրաֆէ, որոյն իսկ իշու խնդիր առնէր նստիլ ի վերայ այն, որ ելանելն կամէր ի կոռս խաչին եւ հեծելութեամբն տալ պատերազմ ընդդէմ սատանայի՝ կոխելով զիշխանութիւն մահու մահաւարն իւրով. քիւրս քիւրուց սատակելով ի դիւաց, արձակեաց զԵմբռնեալսն առ ի նմանէ, ըստ մարգարէութեանն. ել եւ զերեաց, եւ ետ փրկելոց<sup>142</sup> ծարաւեացս զքիսեալն ի կողէն աղբիւր առատապէս։ Իսկ «Բեթանիա» թարգմանի «Տուն Ագոյ» յանցմանն Աղամայ, որ մեռաւ մեղաւք, գորոյ եւ զաւրինակն այժմ ի մաւտոյ յանձն էառ Ղազար «բարեկամն»<sup>70\*</sup> Յիսուսի՝ մեռանելովն ի Բեթանիա ի տանն սգոյ եւ տրտմութեան։ Սակա որոյ գա կենագործողն ի տեղին եւ կենագործէ զՂազարոս՝ յարինակ եւ առնաւատչեա Աղամայ։ Եւ զսուգ քերցն Ղազարու փառատէ յաւրինակ նախապետացն եւ մարգարէիցն, որ սուգ ունէին ի վերայ Աղամայ իւրում Ստեղծիչն եւ զհնազանդիւն մահու եւ մեղաց։ Գա Տէրն ի նոյն տեղի եւ զհնազանդեւն մահու զՂազար յարուցանէ եւ «Ինքն հնազանդի Հաւր մահու չափ եւ մահու թաչի»<sup>71\*</sup> փոխանակ Աղամայ։ Եւ այս է ասելն. «Եկն ի Բեթրաֆէ եւ ի Բեթանիա»։ Իսկ այն, զի ասէ «մաւտ ի լեռոն Զիթեմեաց», բազում աւրինակք խորին խորեւորոյ յայնմ լերին երեւի կատարեալ, գորոց ոչ է մարք զանց առնել. վասնզի ասի, թէ անդ կոչեաց Աստուած զԱրքանաւ<sup>143</sup> պատարագի զմիամաւրն Իսահակ՝ յարինակ միածին Յիսուսի։ Ի նմին եւ զխոյն կախեաց ի փրկութիւն Իսահակայ՝ առակելով

<sup>1</sup> Սկիզբը տե՛ս Բիվ Դ, էջ 58:

68\* Մրկ. ԺԱ 1:

69\* Մրկ. ԺԱ 1:

70\* Տե՛ս Յովն. ԺԱ 11:

71\* Փիլիպ. Բ 8:

զՄիածինն, որ Գառն կռչեցաւ բարձող մեղաց աշխարհի<sup>72\*</sup>։ Յայնմ լերին ասի եւ տեսիլն Յակոբայ եւ յերկնից յերկիր գէշսն եւ յերկրէ յերկինս զԵւսն նշանակէր, որ Քրիստոսն եղիւ։ Յայնմ լերինն ասի եւ փախուստն Դաթի մարգարէի, եւ ի նմին լերին առեալ<sup>144</sup> իմաստութիւն Սաղոմոնի։ Եւ Իմֆն՝ հրաշագործողն ամենայնի համապագ անդ ագանէր, ելանէր եւ աղաթէր, եւ անդի վերանալոյ էր յերկինս։ Վասն այսորիկ<sup>145</sup> մերձ գայր, զի մերձեալ էր աւուրք վերանալոյ Նորա։ Եւ մերձ կացուցանէր, որ զեեսն էին, զի զառաջնոցն խորհուրդն<sup>146</sup>, որ անդ եղիւ, յիշեսցնէ, եւ կամ զի զԵւս մտիցն երկնից եւ նանապահն ասասցնէ։ Եւ զի «Զիթեմեաց» կռչեցաւ լեռն, զի ձեթ գիշերոյ եւ խաւարի է լուծիչ եւ լուսաւորիչ։ Եւ ազգ մարդկան ի խաւարի կռապաշտութեան լինելով կարաւորէին լուսոյ։ Վասն որոյ արեգակն արդարութեան Քրիստոս ծագելով ի Կուսէն լուսաւորեաց զիմանալի աշս<sup>147</sup> մտաց եւ հոգւոց մերոց աստուածային լուսովն, եւ ձիթոյ աւրինակաւ զողորմութիւն աստուածային մեզ յայտ առնէ, որպէս եւ աղաւնին ի Տապանի անդ Նոյի նորին տերեւովն ծանուցանէր զգամափութիւն աշխարհի՝ ողորմութեամբն Աստուծոյ եղեալ<sup>148</sup>։ Արդ, ի բարձրութիւն լերինն մերձեցուցանելով ցուցանէ յամենայն վայրաբարշ եւ ի սնտոի վարուց վերանալ եւ սպիտակափայլ լուսով զարդարիլ, որպէսզի արասցէ հաղորդութիւն մերում նուաստութեանս ընդ իւրում մեծութեան<sup>149</sup>։

«Առաքէ երկուս յաշակերտացն»։ Եւ էին երկուս աշակերտքն. քուի քէ Պետրոս եւ<sup>150</sup> Յովհաննէս, զի ամենայն ուրեք գնոսա նախապատուէ<sup>151</sup>, որպէս ի Թափաւր եւ ի պատրաստել զգառիկն եւ յաղաթելն ի լեռն։ Պետրոս ձեր եւ եին աւուրքք զդասս մարգարէիցն նշանակէր, որ նախքան զգալ Բանին ի Հաւրէ առաքեցան առականոր պատգամաւ զիրէայս եւ զհեթանոսս պատրաստել հաւատով ընդունել զգալուստն Քրիստոսի։ Իսկ Յովհաննէս՝ հրիտասարդ եւ դեռաբայս, նկարէ զգունդս առաքելականս, որ առաքեցան ի Քրիստոսէ՝ զիրէայս եւ զհեթանոսս լուծանել ի կապանց մեղացն եւ մահու եւ արձակել ի դատապարտութենէ աւրինացն յազատութիւն փառաց Որդւոյն Աստուծոյ։

«Ենթայք ասէ ի գեաւդդ, որ ընդդէմ ձեր կան»<sup>73\*</sup>։<sup>152</sup> Մատթէոս. «առաջի ձեր»<sup>74\*</sup>, ասէ, զի ամենայն աշխարհս իբրեւ զմի գեաւդ<sup>153</sup> համարեալ է Արարչին։ Եւ «ձեր» ասելովն յայտ արար քէ՝ եւ ձեզ ասէ<sup>154</sup> այսուհետեւ առաջի կա<sup>155</sup> եւ ուսուցանել։ Այլեւ այսու զկարի իմն քարերարսն նշանակէ եւ զնազանդսն հրամանին Աստուծոյ։ Իսկ Ղուկաս, զի «հանդէպ մեր»<sup>75\*</sup>, ասէ՝ զնոցանէ յայտ առնէ, որ զմիջակա ունիցին բարս, որ ոչ ի կատարեալ քարեացն իցն, եւ ոչ յամենեւին<sup>156</sup> չարացն, որ թելէտ եւ ոչ ընդունիցին զմեզ, ասէ եւ ոչ<sup>157</sup> չարչարել ձեռնարկին։ Այլեւս այսու յուշ ածէ նոցա զինքն ընդ նոսա լինել, որպէս յետ յարութեան ասաց. «Եւ ընդ ձեզ եմ զամենայն աւուր մինչեւ ի կատարած աշխարհի»<sup>76\*</sup>։<sup>158</sup> Իսկ սա «զի ընդդէմ» եթէ զամենեւին չարսն նշանակէ, զոր եւ «գալս» կոչէ. «Առաքեմ», ասէ, զձեզ իբրեւ զոչխարս ի մէջ գալոց<sup>77\*</sup>։<sup>159</sup> Այլեւ «ընդդէմն» ասել առաւել զերուսաղէմէ ի դէպ է։ Եւ որպէս քաղաքն Աստուծոյ ընդդիմանայր իւրում<sup>160</sup> Տեսաւ, յայտնի է յերացն, քէ որպէս ընդդիմանայր նշանացն։ Նա զդեւս նոցա հանէր, եւ հալածէր եւ նոքա ասէին Բեզգեբուղ գոյ ի

72\* Տե՛ս Յովհ. Ա 29:

73\* Մրկ. ԺԱ 2:

74\* Մտք. ԻԱ 2:

75\* Ղկ. ԺԹ 30:

76\* Մտք. ԻԸ 20:

77\* Մտք. Ժ 16:

նմա<sup>161</sup>, եւ նովաւ հանէ. զհիւանդս նոցա<sup>162</sup> բժշկէր եւ զմեռեալս նոցա յարուցանէր. եւ նոյա հակառակ Աստուծոյ եւ արիւնգացն կոչէին զՆա: Եւ զլուխ չառեացն<sup>163</sup> մատնեցին զՏէրն ի մահ Խաչին եւ ուրացան զշնորհս նորա եւ կոպտութեամբ կողոպտու եղին<sup>164</sup> ի փառացն Աստուծոյ, որպէս եւ<sup>165</sup> ասաց Տէր «Գնամ աստի. զմամ» եւ «ահա թողեալ լիցի առնդ ձեր արեւակ»<sup>78\*</sup>:

«Գառնիցեմ», ասէ, յաւանակ մի կապեալ<sup>79\*</sup> «արտաքայ»<sup>166</sup> փողոցի. Մաթեոս երկուս ասէ. էշ եւ յաւանակ<sup>80\*</sup>, որպէս եւ զկայսն երկուս եցոյց. այսպէս եւ զայս արիւնակ երէից եւ հեթանոսաց, զի անմաքուր կենդանին արիւնակ է<sup>167</sup> երէիցն անմաքուրեան, որ զի թէպէտ եւ արէնս ունէին, այլ սուրբ ոչ էին, զի կոտց զոհէին եւ դիւաց խուցկս արկանէին եւ զհանդս նոցա կամացն<sup>168</sup> գործէին: Զի որպէս էշն թափառեալ եւ րեռնակիր, այդպէս եւ հրեայն վարժեալ էին արիւնաւ եւ մարգարէիւ՝ զառաջինն ի կամս<sup>169</sup> Աստուծոյ զնալով եւ ի պատուիրանս արիւնաց նորա, զորս խաբեաց սատանա եւ ինքեան նուանեաց ի ծառայութիւն ի րազում ամաց րեռնակիր չաբեաց արարեալ եւ կառս կազմեալ ինքեան զմարդիկ իբրեւ զէշ անմիտ թիկնախի եւ կողավեր վիրաւորեաց յոգի եւ ի մարմին: Իսկ յաւանակ անվարժ եւ տրմուղ, զոր այլ աւետարանիչն յիշատակեն եւ սա զհեթանոսս ամենայն, որ առանց արիւնաց եւ մարգարէից, ըստ կամս անձանց վարէին, զի անկիրթ էին աստուածապաշտութեան, եւ միայն զհետ կամացն սատանայի մոլեալ<sup>170</sup> եւ մոլորեալ էին<sup>171</sup> ի կուսապաշտութիւն սիրով եւ ցանկութեամբ, զոր «կապանս» կոչէ «կապեալ» ասէ, այսինքն՝ մեղաւք. ըստ այնմ թէ՝ «ի գործս ձեռաց իւրեանց կապեցիցն<sup>172</sup> մեղաւոր»<sup>81\*</sup> 173 եւ որ կապեացն սատանա րազմաստուած մոլորութեամբն: Իսկ ասելն, թէ՝ «արտաքայ» նշանակէ, թէ արտաքայ էին ամենայն գործոց րարեաց, կամ արտաքայ դրախտին հանեալ եւ արտաքայ վերինն Երուսաղէմի, կամ արտաքայ արիւնաց եւ մարգարէից<sup>174</sup>:

«Ի փողոցի»<sup>82\*</sup>, ասէ, որ նշանակէ զանցաւոր կենցաղոյս ծփական վարս, զի որպէս փողոց բազմաց կոխան է, այսպէս եւ միտմ մարդկան կոխան եղեալ էր սատանայի եւ նաճապարհ կամաց նորա, եւ կապեալ կաշկանդեալ էին կուսապաշտութեամբն, զորս լուծանել հրամաւ Բրիստոս առաքելական ֆարդութեամբն ի մեղաց<sup>175</sup> կապարանէ:

Յասկն. «լուծեմ»<sup>176</sup>, եւ անէմ ինձ»<sup>83\*</sup>, զերէիցն ժողովարանն յարիւնացն՝ յԱւետարան. ի Սիոնէ՝ յեկեղեցիս եւ ի վերինն Երուսաղէմ, ի թլփատութենէ՝ յաւազանին մկրտութիւն, ի գրոյն, որ սպանցներ, ի հոգւոյն ազատութիւն, եւ զհեթանոսս ի կոտցն եւ ի դիւացն՝ ի Խաչին երկրպագութիւն:

«Լուծեմ, ասէ, եւ<sup>176</sup> անէմ ինձ». քանզի<sup>177</sup>, որ կապեացն, սատանա էր, որ գողարար մտանելով սողեցաւ անձատեսիլ ցանկութեամբն յունկն Եւայի եւ նովաւ պատրեաց զԱդամ՝ հաւանել<sup>178</sup> ինքեան, զորս արտաքայ դրախտին հանելով կապեաց ի տոտունս մեղաց եւ ի զայտս<sup>179</sup> ախտիցն<sup>180</sup>, զոր «փողոց» անուանէ: Եւ զի այժմ հրամայեաց Տէր<sup>181</sup> առաքելոցն զանբան կենդանին լուծանել ի կապարանէն<sup>182</sup> յարիւնակ այնմիկ. զի հանդերձեալ էր ինքն լուծանել զրանաւորն Ադամ Խաչին իւրով ի կապանաց մեղացն եւ յանձնիցն դատապարտութենէ:

78\* Մտթ. ԻԳ 38:

79\* Մարկ. ԺԱ 2:

80\* Մտթ. ԻԱ 2:

81\* Աղմ. Թ 17:

82\* Մրկ. ԺԱ 4:

83\* Ղկ. ԺԹ 30:

«Եւ զի ասաց. «թէ ոք ասէ՝ ի՞նչ ձեզ»<sup>84\*</sup>. զիտէր զլրբութիւն քանսարկուին, զի որպէս տեսարք յաւանակին<sup>183</sup> ասացին, թէ՝ «Զի՞ լուծանէ՞ք», այսպէս եւ սատանա ասէր. «Զի՞ կա իմ եւ քո Յիսուս Նազարեցի»<sup>85\*</sup>: Եւ յորժամ ասացին, թէ՝ «Տեսուն իւրում պիտոյ է», թոյլ հտուց. նմանապէս եւ քանսարկուն արար, յորժամ առաջին Տէրն խնդրեաց, ոչ կարաց րոնանալ, զի չէր նորա: Եկն Հովին քաջ զիւր ոչխարն խնդրել, եւ<sup>184</sup> եկն Տէրն խնդրել զիւր պատկերն, որ թաղեալ կայր յաղբ ախտիցն: «Գնացին, ասէ, աշակերտսն եւ արարին, որպէս ասաց<sup>185</sup> Յիսուս. Ածին զյաւանակն»<sup>86\*</sup>: Ջարմանալ արժան է յայսմ վայրի, թէ զիա՞րդ այնպէս դիւրաւ թոյլ հտուց լուծանել զիւրեանց անասնիկն. վասնզի չէր նոցա, այլ գողացեալ յայլոց եւ ի նոցանէ գտեալ եղիւ կամ<sup>187</sup> թէ<sup>188</sup> մոլորեալ եւ<sup>189</sup> եկեալ ի գեւղն, գոր կալեալ կապեցին արտաքոյ՝ երկուցեալ<sup>190</sup> ի պատուիրանէ աւրինացն. զի մի ի տան գտցի եւ իրբու գողաւ համարեալ պատուհասեսցին<sup>86\*</sup>: Եւ վասն այսորիկ չասացին ինչ. եւ կամ այս իսկ հաւաստի միտք է քանիս. թէ վասնզի տնաւրէնութիւն Որդւոյն Աստուծոյ կատարեսցի. տեսչութիւն<sup>191</sup> Աստուծոյ, այնպէս ներգործեաց հաւանս՝ զնոսա ցուցանելով առաքելոցն եւ ոչ դիմադարձս, որպէս զայրն, որ զստփորն ունէր առ որում եւ<sup>192</sup> զգատիկն արար<sup>87\*</sup>: Եւ այսու աւրինակաւ քաջալերս տայր առաքելոցն, թէ ոչ միայն ինձ այսպէս դիւրին է զԱղամ արձակել յախտեցինց մեռելովն, որպէս դուք՝ զյաւանակդ, այլեւ՝ ձեզ այդպէս դիւրեցից՝ զիրեայս եւ զհեթանոսս արձակել ի կապանաց մեղացն մահու եւ դարձուցանել առ Աստուած: «Ածին, ասէ, զյաւանակն եւ արկին զնովաւ ձորս եւ նստաւ»<sup>88\*</sup>: Միւս<sup>193</sup> աւետարանիչն ասէ. «Ածին զէշն եւ զյաւանակն», այսինքն՝ որպէս վերագոյցն ասացաւ, մարգարէին եւ առաքեալն, զերեայս եւ զհեթանոսս ածին ի հնազանդութիւն Աւետարանին Քրիստոսի: «Եւ նստաւ ի վերայ նոցա, ասէ»<sup>194</sup>: Եւ որպէ՞ս հնար և միտմ առն ի միտմ նուագի նստել ի վերայ երկուց կենդանեաց, զի ոչ եթէ կառք ինչ էր կազմեալ կամ լծեալ ոչ ի չորիցն եւ ոչ ի քազմաց, այլեւ յերկուց ասէ եւ երկուսն կառք ոչ կազմի եւ ոչ ասի: Եւ արդ, զի՞նչ. մի՞թէ ստիցէ ինչ աւետարանիչն, որ զայս ասէ. ոչ, այլ յայտ է, թէ<sup>195</sup> երկուս էին ստուգապէս, որպէս եւ կոյրքն երկուս: Եւ զառաջինն նստաւ ի վերայ յիշոյն մինչեւ ի դուռն Երուսաղէմի եւ յաւանակն զհետ նորա երթալը քաց արձակ: Զի<sup>196</sup> նստաւ ժամանակս ինչ ի ժողովուրդն հրէից աւրինակաւն եւ մարգարէիւ<sup>197</sup> ի ձեռն պատարագացն հանգչելով ի նոսա մինչեւ մերձ եղիւ<sup>198</sup> ի դուռն նոր Երուսաղէմի, այսինքն՝ եկեղեցւոյ հեթանոսաց: Եւ ապա իջեալ յիշոյ անտի նստաւ<sup>199</sup> ի վերայ նոր յաւանակին<sup>200</sup> եւ մտանէ ի քաղաքն: Եւ էշն զկնի երթալը յաւանակին՝ յարինակ հեթանոսաց նորոյ թագաւորին նոր ժողովուրդն անուանեցան, յորս հանգուցեալ եղիւ Բանն Աստուած ի հրէայս եւ ի հեթանոսս<sup>201</sup> մի եկեղեցի յարինեալ առաքելոց եւ մարգարէից քաղաքեամբ, որով, իբր հանդերձիւ ծածկեալ եղին աւագանին մկրտութեամբ, զի ի վերայ արինացն պատուիրանի զառաքեալական քաղաքութիւն արկանէին եւ ի վերայ երէից եւ հեթանոսաց՝ զաւագանին մկրտութիւն եւ զՀոգւոյն շնորհս, որպէսզի յայնմ հանգչիցի քաղաքն Քրիստոս: Որով զանմաքրութիւն հրէից եւ հեթանոսաց սրբեսցին<sup>202</sup> առաքեալն եւ տանարացուցին թագաւորին յախտեցինց: Բայց դու զարմացիր

84\* Մտր. ԻԱ 3:

85\* Մրկ. Ա 24, Ղկ. Դ 34:

86\* Մտր. ԻԱ 6-7:

86ա\* Հմմտ. Բ Օր. ԻԴ 7:

87\* Հմմտ. Ա Թագ. Ա 24-25:

88\* Մտր. ԻԱ 7:

դարձնալ, թէ գիարդ նոր յաւանակն, յորայ վերայ ասէ<sup>203</sup> ի մարդկանէ ոչ ոք նստաւ, այնպէս զգաւն եւ հանդարտ ընթանայր: Այլ քանզի ամենակարող զարութեան<sup>204</sup> Աստուծոյ այնպէս դիրքին էր զայն առնել, որ եւ զամենայն ինչ հնազանդ արար ի ներքայ ոտից մարդոյն: Իսկ զի զպատուիրանն Աստուծոյ մա ոչ պահեաց, ապստամբեցին քազումք ի կենդանեաց եւ անհնազանդ եղին նմա, մինչ զի<sup>205</sup> ռմանք ի կենդանեաց զազանաց խածատեն եւ գիշտեալ սպանանն զմարդիկ, իբրեւ ստունգանդս պատուիրանաց Արարչին: Այլ զի Տէրն երկրորդ Ադամ եղեւ և զպատուիրանն հայրենի պահեաց մարմնովն Ադամայ: Վասն այնորիկ եւ ամենայն բնութիւնք կենդանեաց եւ անկենդանեաց հնազանդեցան նմա: Այլեւ յարինակ հեթանոսաց զայն տնաւորինաց, որոց ոչ ոք ի մարդկանէ մարգարէ կամ առաքեալ քարոզեաց զմարդեղութիւն Որդւոյն Աստուծոյ: Իսկ յորժամ ծնաւ Տէրն ի Կուսէն առանց ուրում ի մարդկանէ քարոզելոյ, զգաւն<sup>206</sup> եւ հանդարտ ընթացիւք եկին մոգն ի հեթանոսաց յաստեղէ իմեմնէ<sup>207</sup> առաջնորդեալք<sup>208</sup>, եւ երկիր պագին ծնիցելոյ Թագաւորին խորհրդակցան ընծաիւք եւ պատարագաւ<sup>209</sup> յայտ արարեալ պստւ ամենայնի առաքելոցն զիւր ամենագաւր զարութիւնն<sup>209</sup>, թէ կարող եմ զբիրտ եւ զյանդուզն<sup>210</sup> քարս հեթանոսացն այսպէս դիրքաւաւանս առնել ձեզ, որպէս յաւանակս տրմաղ եւ զտեարս նորա: Այլեւ էչն եւ յաւանակն խոնարհութեան արինակ էր: Ջոր Իւրով մարմնաւոր զարտեմարն մեզ ուսուցանել կամեցաւ՝ զինքն<sup>211</sup> արինակ կացուցանելով, մանաւանդ առաջնորդաց եկեղեցւոյ քահանայից եւ կրանաւորաց<sup>212</sup>, ոչ հպարտութեամբ ի ծիս եւ ի ջորիս յաւրանալ որպէս եւ այժմ սովորեալ են քազումք զանազան պատրաստութեամբ զարդարել զինքնանս պլասեռիցն հանդերձիւք եւ աշխարհական կոշկաւ<sup>213</sup> եւ կանացի առիս ոտից ագուցեալ<sup>213</sup> ծիարոյծս լինելով եւ այն ի վատքար եւ յէզ ազգէն, զի<sup>214</sup> քազմասցի ոսկի եւ արծաթ մեր եւ առաւել բորբոքեցի ակտ ազանութեան<sup>215</sup> յայնպիսի<sup>216</sup> պատրաստութեանց: Վասն որոյ եւ Տէրն զայնպիսի Արմատ քարութեան կտրել կամեցեալ յառաջնագոյն մարգարէիցն եցայց, եւ ինքն եկն եւ կատարեաց խոնարհութեամբ յիշկան հեթանոսեալ, եթէ պէտք ինչ լինիցին վասն տկարութեան մարմնոյ կամ<sup>217</sup> հեռաւոր ճանապարհի, զի<sup>218</sup> այնպիսի խոնարհութեամբ սատանա կործանեցի<sup>219</sup>:

«Եւ քազումք, ասէ<sup>220</sup>, զհանդերձս իւրեանց տարածունէին»<sup>89</sup>, Յոնաննէս աւետարանիչն ցուցանէ զպատեանն, թէ է՛ր վասն ընդառաջ եղին նմա<sup>221</sup> հրուսաղէմացիքն, ասէ. «Ժողովուրդն, որ ընդ նմա էր, վկահաց, թէ զՂազար կոչեաց ի գերեզմանէն»<sup>90</sup>, եւ յարոյց, եւ վասն այնորիկ ընդառաջ եղեւ նմա ժողով, զի լուան, եթէ զայն նշան արարեալ էր նորա: Բայց քանզի<sup>222</sup> Հոգին Սուրբ շարժեաց զքազմութիւն քաղաքին Նրուսաղէմի ելանել ընդառաջ քազաւորին Քրիստոսի, որք եւ զհանդերձս իւրեանց մերկանային յանձանց եւ առաջի տարածանէին<sup>223</sup> զհանապարհ այն առ պատիւ Վարդապետին, զի ի վերայ հանդերձից նոցա ընթացին<sup>224</sup> ոտք յաւանակին եւ մի ընդ յատակս երկրին<sup>225</sup>, ճանապարհ Տեառն պատրաստելով զինքնանս ըստ այնմ թէ՛ «Պատրաստ արարեմք զհանապարհս Տեառն»<sup>91</sup>: Այլեւ այս յարինակ լինէր տիեզերաց, որք յետ յարութեան նորա ի մեռելոց հնազանդեցան Աւետարանին եւ սփռեցին առաջի

89\* Մտք. ԻԱ. 28:  
90\* Հովհ. ԺԲ. 17:

91\* Եսայի Խ 3:

Տեառն<sup>226</sup> զսիրաս իւրեանց. ըստ այնմ, թէ՛ «Պատառեցէ՛ք զսիրտս ձեր եւ մի զեանդերծս»<sup>92</sup> : Որք եւ ոչ զերկրաւորս միայն, այլ եւ զանձինս իսկ մերկանաին<sup>227</sup> յագւոց վասն սիրոյն. Քրիստոսի եւ արեամբ նահատակեցան: Դարձեալ նշանակէ եւս զկրկինն ի մեզ ծածկոյթ մերկանալ ի քոց. այսինքն՝ զհին մարդն եւ զմեղացն տեսակ, որ յետոյ եմուտ, խոստովանութեամբ տարածանալ առաջի Աստուծոյ, որպէսզի առ ռոմ կոյսելով զմեզս մեր ճանապարհի՝ մեզ արաստէ Բանն Աստուած, ըստ այնմ, թէ՛ «Գնացից ի նոսա եւ քնակեցայց ի նոսա»<sup>93</sup>,<sup>228</sup>

«Եւ այլք ուսա ի ծառոց հատանէին եւ տարածանէին նանապարհի»<sup>94</sup>,<sup>229</sup> Զի գարնանահին էր ծառանակն եւ ծաղկաւ գնարեացեալ զարդափայլէին գագաթունք ծառոցն<sup>230</sup>, ռուտի հատանէին զծաղկաւետ բուսիս ոստոցն եւ Քրիստոսի գարշապարնցն մատուցանէին կոյսն<sup>231</sup> զնանապարհ այն՝ նշանակեալ այնու, թէ Սա էր, որ ասացն. «Քիսեսցէ՛ երկիր, ծաղիկ եւ ծառ պաղաքիւր եւ զարդարեաց զաշխարհս ի պէտս մեր»<sup>95</sup>: Վասն որոյ, զոր երբեմն դիւաց եւ կոռց մատուցանէին, այժմ<sup>232</sup> իմացեալ զԱրարիչն, նմա ընծանէ՝ Թննելով<sup>233</sup> զնանապարհ մտի նորա յստովք եւ տերեւեալ ձիթենովք, որպէս եւ<sup>234</sup> երբեմն մոգքն ի ծննդեանն զխորհրդական ընծայսն մատուցանէին ծակի եւ կնդրուկ եւ զմուռս այնմ, որ ասաց մարգարէին. «Իմ է ուկի եւ իմ է արծաթ»։ Յայս միտս եւ այսաւր տգէտ ժողովուրդն ծանել զհեկեալ քաջնւորն Քրիստոս, եւ արինաբառնդ ասիւք ընդառաջ ելանէին ձիթենեալք եւ արմաւենեալք, որ են աստուածաին եւ քաջաւորական սպասաւորութիւնք<sup>235</sup> ձիթենեալն զողորմութիւն Աստուծոյ նշանակելով եւ զաւծումն մկրտութեան, զոր պարգեւեաց հեկեղեցւոյ սրբոյ, եւ արմաւենեալն, որ քարձր է հասակաւ եւ քաղցր ի կերակուր, զի ի քարձանց զալուստն նշանակեալ եւ քաղցր վարդապետութիւնն<sup>236</sup> Քրիստոսի, ըստ այնմ, թէ՛ «Քաղցր ի քիմս իմ բանք քո քան զմեզր քերանոյ իմոյ»<sup>96</sup>,<sup>237</sup> «Եւ որ առաջի եւ զկնի երթաին աղաղակէին»<sup>97</sup> եւ ասէին<sup>98</sup>,<sup>238</sup> «Առաջի» Ազաւմ՝ իւրաք ծննդովք մինչ ի ծնունդն Քրիստոսի, եւ «զկնի»՝ յայնմ արեւ մինչ ի միւս անգամ նորայն զալուստ։ «Առաջի» արեւնք եւ մարգարէք, քահանայութիւն, քաջաւորութիւն։ Եւ Յովնաննէս՝ «կատարած», որ կարապետ էր եւ կարապետեաց առաջի Նորա՝ եւ<sup>239</sup> ի դժոխս եւ<sup>240</sup> միջակ եւ կնտ ամենայնի՝ Քրիստոսի քաղցր վարդապետութիւն, որ զտառաջին յինքն յանկեցոյց եւ երկրորդիս հիմն էարկ հաստատութեամբ եւ զկնի՝ երանելի առաքեալն եւ սուրբ վկայքն, հայրապետն<sup>241</sup> եւ վարդապետն եւ բովանդակ աւագանին ծնունդք, որ աղաղակէին եւ աղաղակեն, «Ովսաննա Բարձրելոյն արինեալ հեկալ յանուն Տեառն»<sup>98</sup>, «Ովսաննա»<sup>242</sup>, այսինքն՝ փրկութիւն ի քարձանց, դարձեալ՝ Կեցոյ կամ ապրեցոյ, զոր ձեւացուցանէին ասողքն վասն Ղազարու յարութեան զայս ասել՝ Փրկիչ զոյ զնա եւ ապրեցուցիչ։ «Ի քարձանց» ասեն, զի ի քարձանց էր հեկալ քաջաւորն, զի ո՞ր քերկրայնոցս ունիցի այնպիսի զաւրութիւն որպէս եւ Սա։ Որքան<sup>243</sup> գիտէին Նորա զաւրութեան<sup>244</sup> ասէին. «Այլ ով է սա»<sup>99</sup>, եւ որք գիտէին. պատասխանէին. Նա է, ասեն, որ յառաջ քան զյաւիտեանս Որդի Աստուծոյ, Աստուած ընդ Հաւր, եւ այժմ հկն յաշխարհս։ Եւ միւս անգամ ասեն. Ո՞վ է սա։ Նա է, ասեն, որ ի ձեռն խաչանիչ

92\* Յովն Բ 13:

93\* Հմմտ: Ղեւտ. ԻԶ 12:

94\* Մտք. ԻԱ 8:

95\* Հմմտ. Մկնդ. Ա 11:

96\* Սղմ. ԶԺԸ 103:

97\* Մտք. ԻԱ 9:

98\* Մրկ. ԺԱ 9:

99\* Մտք. ԻԱ 10:

դառազանից Մովսեսի գծովն պատահեաց ժողովրդեանն Իսրայելի. և ընկղմեաց զփարաւոն զաւրաւն իւրով: Եւ դարձեալ ասեն. Ո՞վ է սա: Նա է. ասեն. որ զհառասուն ամ երկնատեղեաց հացին կերակրեաց զհարսն մեր յանապատին և զվէմն աղբիւրացոյց յերկտասան վտակս: Եւ յաւելեալ ասեն. Ո՞վ է սա: Սա Գա է. ասեն. որ զԹորդանն սանձեաց և զպարիսպն երիճովի իբրեւ զշուր փռոյց: Ապա ասեն միարան. Աւրեհեալ եկեալ թագաւորութիւն Հաւր մերոյ Դաւթի<sup>100</sup>: Մանեան զնա Աստուած նշարիտ և<sup>101</sup> մշտնջենաւոր ի երեշտակաց աւրեհարանեալ, և խոստովանէին եամագոյ Հաւր ըստ Աստուածութեան և անորիշ ըստ մարդեղութեան: Որդի Դաւթի դաւանէին, ըստ այնմ, թէ՛ «Բիսեսէ գաւազան յարմատոյ ճեսեայ»<sup>101</sup>,<sup>102</sup> և թէ՛ «Յաթոն Դաւթի նստցի»<sup>102</sup>, և զի մարգարէն ամենայն զայսպիսի եկաւորութիւն գուշակեցին, և քահանայն միշտ ընթեռնուին ի տանարին և մնային աստուածային զալստեան: Վասն որոյ և ասէին<sup>103</sup>. «Խաղաղութիւն յերկինս և վառք ի բարձունս», որպէս և<sup>104</sup> ի ծննդեանն երեշտակն երգէին «Փառք ի բարձունս Աստուծոյ»<sup>104</sup> և յերկիր խաղաղութիւն»<sup>103</sup>: Քանզի յիշանելն յերկնից արար խաղաղութիւն մարդկան: Իսկ աստ զի մերձեալ էր վերանալ յերկինս, երկրաւորքս փոխադարձն երկնայնոցն, զխաղաղութիւն յերկինս առաքելով, զի մերով մարմնովս վերացաւ յերկինս մեզ թողեալ զխաղաղութիւն՝ յասելն «Ջիսաղաղութիւն թողում ձեզ»<sup>104</sup> և երկնայնոցն արարեալ խաղաղութիւն ըստ այնմ, թէ՛ «Արարի»<sup>105</sup> խաղաղութիւն յերկինս և յերկրի»: Այլիւ այսու յայտ առնեն, թէ Տէրն Եղեա և մեր զերկունս ի մի ան թագաւորութիւն, և հաշտեցոյց զՀայրն ընդ արարածս և արար խաղաղութիւն երեշտակաց և մարդկան:

Արդ<sup>105</sup>, սուրբ արմաւենեաց աւր, գոր և աւրեհեալ աւր անուանեցին իմաստունք եկեղեցւոյ, աւրեհակ իմանամք զալստեանն Քրիստոսի, յորում և մարդկութեանս ազգ բոլորովն յառաջ ընթանան ի վերջնումն նորոգման և յարութեան ի գերեզմանաց, որպէս և յարդնն ժամանակիս ընդառաջ ելանել քաղաքին վասն յարութեան Ղազարու: Քանզի ի Ձիթենեաց լեռնէն ասի իշանել յերուսաղէմ, որ ակնարկէ զգալուստն Քրիստոսի յաշխարհ և զդրդել տիեզերաց ննջեցեալոց: Եւ զի ի կիրակէի տաւնեմք, որ է աւր տէրունի, նոյնպէս յարութիւն հասարակաց ի կիրակէի լինելոյ է, որ ասի աներեկ:

Իսկ ծերոցն և տղայոցն աւրեհարանութիւն իմանի ծերացեալ մարմնոյն Ադամայ մահուամբ նորոգումն վերստին՝ իբրեւ յորովայն մաւր համաւրէն ծննդաւ յարութեամբն մատաղացեալք և մանկացեալք, առհասարակ բարձրացուցանեն զաւրեհութիւն ի փառս Քրիստոսի:

Իսկ ոստոցն զատուցմունքն զգործս իւրաքանչիւր ցուցանէ, և ծերոցն զձիթենեացն առնուլ ոստս, զի ի ծերութեանն հասակի զպտուղ պարարտ առաջինութեան պարտ է բերել և որպէս ձիթենի ի տան Աստուծոյ տնկել, ըստ մարգարէին<sup>105</sup>:

Իսկ տղայոցն զարմաւենեացն առնուլ ոստս, վասնզի տղայացելոցն անապական վերջին յարութեամբն զարդարութեան գործսն վայելացուցանեն, ըստ մարգարէին.

100\* Հմտ. Մտք. ԻԳ 38, Ղկ. ԺԳ 35:

101\* Եսայի ԺԱ 1:

102\* Եսայի Թ 7:

103\* Ղկ. Բ 14:

104\* Յովն. ԺԴ 27:

105\* Աղմ. ՄԱ 10:

«Արդարեմ որպէս զարմանեցիս ծաղկեսցին»<sup>106</sup>։ Մինն զաստի արդարութեան մարդկան պտուղ եւ միւսն զմոցին զարդարութեան վաեղական նորոգումն եւ զանապական փառաց պարգեւսն ցուցանէ։ Վասնզի պատմառոյ մարդոյն քարի վաեղութեամբ զոյացաւ երկիր ի գարնանային զուգաւորութեան։ Եւ զի ընդ ամիձիւք պարփակեալ է փուշ եւ դժնիկ բուսուցանելով ի նոյն հասարակաւորութեան գա երկրորդն Ադամ՝ վերադարձուցանելով յառաջին կարգն զերկիր։ Վասն որոյ զուարմացեալ ձերոցն եւ մանկանցն, ռստս ծառոց ի ճանապարհին տարածանէին տէրունեան գալստեանն. զի եկն ի քառնալ զանէծս փշաբերութեան եւ յառաջինն դարձուցանել պայծառութիւն։ Եւ դարձեալ զարիական ըմբիշսն յողումպիական մահատակութիւնսն ռստով պսակէին։ Ծանեան ժողովուրդքն, եթէ Տէր մեր յաղթող եղեւ մահու զՂազար կոչելով՝ իբր քազաւորի յաղթողի ռստով արմաւենեաց ելին ընդառաջ։ Իսկ ըստ իմանալի տեսութեան, ծառ է իրեշտական գաւրութիւնքն՝ զաստիւք ի ստորնայնոցս, յոր եւ վերածայրեալ սերորէն սոսկացեալ ի ներոյ տերունեան ռսիցն յաղթական ճայնիւ նուագեն զսրբութիւն Սուրբ Երրորդութեան<sup>107</sup>։ Ըստ այսմ եւ ռստամատոյց ժողովրդեանն ձերոց եւ մանկանց ի քարճրագոյն փառատրութենէ սերորէիցն առեալ զաւրիւնութիւնս վերագոչէին տերունեան եկաւորութեան եւ միածայն աստուածաբանութեամբ սերորէիցն եւ տղայոցն դասք. սերորէքն՝ զանբաժանելի Սուրբ Երրորդութիւն եւ տղայքն՝ զմարմնաւոր տնաւրեմութիւն։

Եւ դարձեալ, զի լուծեալ եղեն նախաստեղծին յանպատմելի փառացն եւ նորին աղագաւ սաղարթաւ ռստոց պարածածկէին զինքեանս։ Եւ, յորժամ տեսին զմարդն առաջի տարածանէին, զի զանապական եւ զառաջինն ընկալցին զգեստ։

Եւ այն, զի ասէին «Սաստեա աշակերտացդ» եւ «Թէ դո՛ւք լոնսցեն, քարինդ աղաղակեսցեն»<sup>108</sup>։ Քար անպտղութիւն ունի, այսպէս հեթանոսք քարացեալք անպտղէք էին յաստուածպաշտութեան արգասեօց, եւ հանդերձեալ էին քարզութեամբ առաքելոցն՝ պտղաբերիլ Աստուծոյ, որպէս Նիկողիմոս եւ Գամաղիէլ եւ Պաւղոս։ «Եթէ մանկտիդ» լոնսցեն»՝ Պետրոս «Վէմն» աղաղակէ այլով առաքելովքն զԱստուածութիւն Որդւոյ<sup>109</sup>։

Իսկ կանոն աւուրս իրամայէ ի մատրանն կատարել զայսր աւուր խորհուրդ, զի աւրինակ է նա արքայութեան եւ դուռն վերին քաղաքին։ Վասն որոյ ամենայն ինչ կատարեցաւ ի մարդանայն Աստուծոյ՝ գրեալքն ի մարգարէիցն։ Եւ զի աստ յանգեցաւ մարգարէութիւն՝ ընդէր ի յորիջաբքուն կարգեցաւ ընթերցուած մինչ ի Սիոն կանոնեալ էր կարգն։ Վասնզի աւետիք մարգարէիցն նախ ի Սիոն քարոզեցաւ, զոր լոնալ սգաւորին Սիոնի հինգ աւուրք յառաջ պատրաստի հինգ զգալութեամբ, եւ այնպէս ընդառաջ ելանէ քազաւորին։

Եւ ելանելն ի լեռն եւ զաւրեան երգել սաղմոս. «Լերինք ցնծասցեն առաջի Տեառն»<sup>110</sup>, զի եկն նախ դատել զսատանա՝ եւ ջնջել զմեղս, եւ յերկրորդ գալստեանն դատի գնա եւ զաշխարհասէր մարդիկ արդարութեամբ, այսինքն՝ ըստ իւրաքանչիւր գործոց, եւ զժողովուրդն անհաւան՝ ուղեղ իրաւամբք։ Եւ Պաւղոս տղայն յառաքելայն ձերունական հանճարով ռստուցանէ մանկանց եկեղեցւոյ առ Հայր վերադարձեալ աւրեմութիւն ասելով. Աւրեմեալ է Աստուած, որ արժանի

<sup>106</sup> Աղմ. ԵԱ. 13:

<sup>107</sup> Հմմտ. Եսայի 2 3:

<sup>108</sup> Ղկ. ԺԹ. 39-40:

<sup>109</sup> Հմմտ. Մար. Ժ2 18:

<sup>110</sup> Աղմ. ՂԼ 6:

արար գմեզ ծննդեամբ աւագանին որդիս լինել ինքեան<sup>111\*</sup>։ Նաեւ ի տասներորդ ժամուսն ըմդառաջ եղանելն խաչիւ և ժամաւարաւ ընդառաջ վերանալ Նմա սրբոցն նշանակէ։ Իսկ ռստոցն զատուցմունքն զգործոցն ցուցանէ զանագանութիւն. ծերքն զպարարաւ առաքինութիւն եւ լուսաւոր իմաստութիւնս մատուցանեն ընծայս, եւ տղայքն վասն նորա փթիթ եւ աճապական ի հիւանդութեան մահու յարութեամբ հղեալ զբարի գործս ընծանեն։ Իսկ անդրէն դարձսն զխաչակրաւսն ընդ ինքեան առնուլ փրկչին նշանակէ, զոր ի դրուս տան ի վերին առագաստին։ Իսկ Սաղմոսն, զի գուէ կցուդիւն. «Աւրինեալ եկեալ անուամբ Տեառն, արինեալ, որ գալոցդ ես»<sup>112\*</sup> գառաջինն եւ զերկրորդն հաստատէ գալուստ։ Եւ արինութեամբն մտանել յեկեղեցին զարդարոցն ընդ Պրիստոսի յարայութիւն մտանելն նշանակէ։ Եւ ի վերայ բեմին զԱւտարանն ընթեռնուլ զՆորա վարդապետին եւ մեր ուսանելն ցուցանէ, զոր այժմ արինակաւ տեսանեմք, իսկ յայնժամ զփառսն Տեառն տեսանելով ի նայն նորդիմք պատկեր ի փառաց բարձրացեալ ի նայն ինքն ի Պրիստոս Յիսուս ի Տէր մեր, Որ է արինեալ յարիտեանս<sup>252</sup>։

### ՏԱՐԸՆԹԵՐՅՈՒՄՆԵՐ

1. Ե զմեծասանչ։ 2. Ե զտիեզերածագ ծագումն։ 3. ԱԵ սգալի։ 4. Ա արածս։ 5. Ե առնել ասէ։ 6. Ա երկինք։ 7. Ե Եւ արդ *փխ*. որ։ 8. Ե Մերձակա *փխ*. Մերձ ապա։ 9. Ա յիք Տեառն։ 10. Ա զապացոյց *փխ*. զտարացոյց։ 11. Ա զանդաստանս։ 12. Ա զբայս։ 13. Ա *չիք* իբրեւ։ 14. Ե Աստուած մարդացեալն։ 15. Ա մարդեղութեան։ 16. Ե հաստատիլ բանից։ 17. Ե մարդեղութեան։ 18. Ե այլ։ 19. Ե այնորիկ։ 20. Ա *չիք* երբան... Աստուած։ 21. Ա ժամն *փխ*. պտին։ 22. Ա գան։ 23. Ե Տէր թէ։ 24. Ա *չիք* ի։ 25. Ա ժողովուրդ։ 26. Ա ասէ *փխ*. ցուցանէ։ 27. Ե զայլոցն։ 28. Ե *չիք* աւտարանչացն։ 29. Ե սչարեալ։ 30. Ե իբրեւ։ 31. Ե մեղաւ արտացեալ։ 32. Ե է ասէ։ 33. Ե ժամ, ասէ։ 34. Ե լիցի։ 35. Ե զեզ սպանանել։ 36. Ե ասէր։ 37. Ա *չիք* եւ Աղամ։ 38. Ա *չիք* ասէ Յիսուս։ 39. Ե *չիք* ասէ։ 40. Ե *չիք* ի։ 41. Ա զձայն։ 42. Ա *չիք* միայն։ 43. Ա *չիք* առ հասարակ։ 44. Ե ասացն։ 45. Ե հռոմֆ։ 46. Ե յարոյցն։ 47. Ե *չիք* ասէ։ 48. Ա նախապատուի։ 49. Ա *չիք* անգամ։ 50. Ե *փխ*. եկն։ 51-52. Ե կենագործեաց զՂազար յաւուր շաբաթու ի վեցերորդ ժամու *փխ*. ի վեցերորդ... զՂազար։ 53. Ե *չիք* յարինակ Աղամայ։ 54. Ե կենագործիլ։ 55. *չիք* էր։ 56. Ա զաւակ։ 57-58. Ե վասն յարութեան Ղազարու ասացաւ ի մէջ *փխ*. ասացաւ... Ղազարու։ 59. Ե *չիք* ի խորհուրդ տաւնիս։ 60. Ա Նրուսաղէմաւ։ 61. Ե Քվակ։ 62. Ե անուանեն։ 63. Ա մեքեմալի։ 64. Ա պղծի։ 65. Ե արտաք արտաք։ 66. Ա *չիք* իսկ։ 67. Ա *չիք* Սրբայ։ 68. Ե երկաթի։ 69. Ե զերիքով *փխ*. զնա։ 70. Ե որպէս *փխ*. զի։ 72. Ե Շրաւար։ 73. Ա գալուստին։ 74. Ե այսր։ 75. Ե յերիքով։ Եւ գան, ասէ, յերիքով։ 76. Ե ելանելն։ 77. Ա աշակերտն։ 78. Ա *չիք* ասէ։ 79. Ա ժողովուրդ։ 80. Ա *չիք* ի։ 81. Ա տաւնի։ 82. Ա ամենեման։ 83. Ե ժողովուրդաւ։ 84. Ե նորա ի մեղիւց։ 85. Ա *չիք* կայր։ 86. Ե *չիք* իսկ։ 87. Ե նշանակէ (*ի լուսանցս*)։ 88. Ա *չիք* եւս։ 89. Ե եւ ի։ 90-91. Ա *չիք* ճանապարհն... որպէս։ 92. Ա *չիք* իւր։ 93. Ե հեթանոսաց։ 94. Ա *չիք* քեզ։ 95. Ա հեթանոսաց։ 96. Ա *չիք* ի ժառանգութիւն։ 97. Ե Ողորմութիւն։ 98.

111\* Հմմտ. Տիտ. Գ 4-7։

112\* Մտք. ԻԳ 39, Աղմ. ՃԺԸ 28։

A առաւել: 99. A սաստեին: 100. A լինին: 101. B դրդեսցի: 102. A  
 համարձակութիւն: 103. A գիտալել ամենայն *փիւ*. զի երեսուն ամ: 104. B էր  
 տվոր: 105. A *չիք* նոցա: 106. B *չիք* եւ: 107. A *չիք* կոյրքն. որ բժշկեցան: 108. B  
 գեհտ նորա գնացին: B գնացին մինչեւ ցնրուաղէմ, որ թարգմանի Խաղաղութիւն:  
 109. A *չիք* եւ ամենայն: 110. A պաշտանեայս: 111. A *չիք* իմ եղիցի: 112. AB  
 Բարտիմէոս: 113. A Նշանակելի է *փիւ*. Նշանակէ: 114. B *չիք* զի «Բար»...  
 մարմին: 115. - 116. B *չիք* միով ... բաղկացեալ: 117. B բաղկացեալ. զի «Բար»  
 եղցի եւ «Տիմէոս»՝ մարմին: 118. A ելանել: 119. B իւրով: 120. A  
 Աստուածութեան: 121. A Աստուածութիւն: 122. A կարել: 123. A նագովրացի: 124.  
 B է *փիւ*. անց (Մրկ. Ժ 47): 125. B Տէր Յիսուս: 126. B ողորմեայ: 127. B ինձ *փիւ*.  
 մեզ: 128. A նախ ժամանեաց: 129. B ընկեցեալ ասէ: 130. B թեթեւացաւ ասէ: 131.  
 B բաշկոնակ: 132. B լեալ: 133. A *չիք* Աստուածութեան: 134. A *չիք* ծանրարեոյն:  
 135. A *չիք* եւ: 136. B գնայր: 137. B զիւր: 138. B շինել *փիւ*. լինել: 139. B  
 Բրիստոս: «Մաւա եղեն, ասէ, յնրուաղէմ»: 140. A յայն: 141. B թիւեալ: 142. B  
 փրկեցելոց: 143. A զԱրրահամ: 144. B տուեալ՝ *փիւ*. առեալ: 145. B պնդորիկ: 146.  
 B խորհուրդ: 147. B աշխարհս *փիւ*. աչս: 148. B որ ողորմութեամբ Աստուծոյ եղիւ  
*փիւ*. ողորմութեամբն... եղեալ: 149. A Աստուածութեան *փիւ*. մեծութեան: 150. A  
*չիք* Պետրոսի: 151. A պատուէ: 152. B *չիք* ձեր կան: 153. A գեղ: 154. A *չիք* ասէ:  
 155. B առաջի կա պստիւսի: 156-157. A *չիք* ամենեւին... եւ ոչ: 158. B *չիք*  
 կատարած աշխարհի: 159. A *չիք* ի մէջ գայլոց: 160. A *չիք* եւ: 166. B արտաքի ի:  
 167. B էր: 168. B կամացն նոցա: 169. B կամսն: 170. B մոլեալ եւ: 171. B *չիք* էին:  
 172. A կապեցին: 173. B հեթանոս *փիւ*. մեղաւոր: 174. B մարգարէից  
 կռապաշտութեամբ կապեալ: 175. A լուծեմ ասէ: 176. B *չիք* եւ: 177. B եւ քանզի:  
 178. A հաւանեալ: 179. B գայր: 180. B ախտից: 181. B *չիք* Տէր: 182. A *չիք* ի  
 կապարանէն: 183. B յովանակին (*միշտ այսպէս*): 184. B *չիք* եւ: 185. B ասացն:  
 186. B կամ թէ վասնզի: 187. B եւ կամ: 188. B *չիք* թէ: 189. A *չիք* եւ: 190. B  
*երկուցեալ*: 191. B *չիք* Աստուծոյ... տեսչութիւն: 192. A *չիք* եւ: 193-194. A *չիք*  
 Միւս... ասէ: 195. A *չիք* յայտ է թէ: 196. B Որպէս եւ *փիւ*. Զի: 197. B մարգարէիւն:  
 198. A *չիք* մերձ եղիւ: 199. B նստէր: 200. AB յովանակ: 201. B ի երէից եւ ի  
 հեթանոսաց: 202. B սրբեցին: 203. A *չիք* ասէ: 204. B գարութեան: 205. B զի եւ:  
 206. B սգոն: 207. B իմեմէն առ: 208. A առաջնորդեալ: 209. A գարութիւն: 210.  
 A զանդուզն: 211-212. B մանաւանդ առաջնորդաց եկեղեցւոյ եւ վարդապետաց եւ  
 քահանայից. կրօնաւորաց՝ տալով զինքն արիւնակ *փիւ*. զինքն... կրօնաւորաց:  
 213. B սգեցեալ *փիւ*. ազուցեալ: 214. B որպէսզի: 215. B ազահութեան: 216. B  
 զայսպիսի: 217. B կամ վասն: 218. B որպէսզի եւ: 219. B կործանեցի եւ այս է  
 ասելն. «Ածին զէշն եւ զյովանակն եւ նստաւ ի վերայ»: 220. A *չիք* ասէ: 221. A *չիք*  
 նմա: 222. A Այլ *փիւ*. Բայց քանզի: 223. B տարածանէին: 224. A ընթացի: 225. A  
 առակս երկրի: 226. B Աստուծոյ *փիւ*. Տեսն: 227. B մերկացին: 228. A *չիք* ի  
 նոսա: 229. B արկանէին զհաւապարհի *փիւ*. տարածանէին ի հաւապարհի: 230. A  
 ծառոց: 231. A *չիք* կոխան: 232. B *չիք* պիտ: 233. B պնդելով ուստով եւ տեքուեալ  
 ձիւնեալ: 234. B *չիք* եւ: 235. A սպասաւորութիւն: 236. A վարդապետութիւն:  
 237. A *չիք* բերանոյ իմոյ: 238. A *չիք* աղաղակէին եւ ասէին: 239. A *չիք* եւ: 240. B  
*չիք* եւ: 241. B ծալքեպետ: 242. B *չիք* Ովանան: 243. B եւ որքան: 244. B  
 սխանչեպեցն *փիւ*. գարութեան: 245. B *չիք* ճշմարիտ եւ: 246. A *չիք* յարմատոյն  
 ճիւղեալ: 247. B ասին: 248. A *չիք* եւ: 249. A *չիք* Աստուծոյ: 250. A Արար: 251-

252. Եւ այս է ասելն. «Խաղաղութիւն յերկինս եւ փառք ի բարձունս»: Այլն զոր Մաթեոս աւետարանիչ ի տեղոյչ այս յաւելու. չէ պարտ վայրասլար համարել, զի ասէ. «Այս ամենայն եղեւ, զի լցցի բան մարգարէիմ, որ ասէ. Ասացէ՛ք դատոր Սիւնի. Ահա թագաւոր քո գա հեզ եւ հեծնալ յէջ եւ յաւանակ» (ԻԱ 4-5): Եւ թէ՛ «Ուրախ լիք յոյժ, դուստր Սիւնի եւ խնդա» (Ջաֆ. Բ 10): Սիւն ամրոց էր ի Հրեաստանի, զոր Յերուս կոչէին, որ է Երուսաղէմ: Եւ կամեցաւ Դաւիթ առնուլ զնա: Եւ արգելուին զնա արք տեղւոյն. զի մի թագաւորանիստ լիցի Երուսաղէմ: Իսկ Դաւիթ պատերազմաւ առնայր զնա, եւ շինեաց քաղաք թագաւորութեան իւրոյ. եւ անդ եղ զտապանակն եւ զխորանն, վասնզի անդ եւ տաճարն շինեցաւ ի Սողոմոնէ եւ պաշտանն քանանայութեանն: Եւ անդ ելանէր ամենայն Իսրաէլ՝ պաշտել զՏէր: Անդ զեղայր գառն զատկին, որ արինակ էր Քրիստոսի եւ ամենայն արեւելք եւ մարգաւէ եւ արինակք, որ վասն Քրիստոսի գալստեանն նկարագրեցան, անդ պատմէին, ըստ այնմ թէ՛ «Ի Սիւնէ ելցեն արեւելք եւ բան Տեառն՝ յԵրուսաղէմ» (Ես. Բ 3): Վասն այսորիկ եւմարգարէին յառաջ ժամանակաւ աւետիս մատուցանէր Երուսաղէմի՝ պատրաստել զինքն ընդունարան որդւոյն Դաւթի: «Ուրախ լիք, ասէ, եւ խնդա, զի Աստուածն յաւիտեանից եւ Միածինն Հաւր խոնարհեալ մարդացեալ եւ որդի Դաւթի եղեալ գա խոնարհութեամբ ի քաղաքդ. «Ահա թագաւոր քո գա հեզ, ասէ, հեծնալ յէջ եւ յաւանակ»: Ոչ իրքեւ զայնս, որք ի Դաւթա եւ այսր թագաւորեցին ի վերայ քո թոնութեամբ եւ զրկանաւ եւ սպանութեամբ՝ հպարտութեամբ յաւրանալով ի ձիս եւ ի ջորիս ի կառս եւ յիրիվարս, այլ հեզ եւ խոնարհ այնքան մինչ զի եւ յիշու նստեալ գա ի հեզ՝ առ ի յիրիվարս, այլ հեզ եւ խոնարհ այնքան մինչ զի եւ յիշու նստեալ գա ի հեզ՝ առ ի լնուլ զմարգարէութիւնն: «Աղաղակեա, ասէ, դուստր Երուսաղէմի», զի լուծան կապանք բերանոյ քո: Եւ ահաւասիկ հասեալ է ժամանակ ուրախութեան քո: Քարոզեա, Երուսաղէմ զուրախութիւն քո եւ զուրբնացիր սրտիւ րեկրեալ: Ջարթիր, զարթիր Երուսաղէմ, եւ զարթո զմանկունս Քո յարեմաքանութիւն եւ լուսաւորեա Երուսաղէմ: Բաց զայս քո եւ տես զեկեալ փրկութիւնն քո, որ որդիարար նորոգեալ եկեալ է զԱթո թագաւորութեանն Դաւթի հաւր իւրոյ: Եւ վասնզի այս ամենայն եւ եւս բազում արինակաւ ի Սիւն եւ Երուսաղէմ կատարեցաւ յառաջագոյն, յիւրախ աւետաւորէին մարգարէին՝ զուրբնալ դստեր Սիւնի, յիւրախ եւ Տէրն եւս նմա կատարեր. զամենայն փրկագործութեանցն խորհուրդ. զհառանաւրեա գալուստն ի տաճարն զայսր աւուր յաւանականմ գալուստ, զխաչն, զթաղումն, զյարութիւնն, զհամարանալն, զՀոգւոյն իջանիւն: Եւ որ մեծն է պարգեւ, զոր ետ եկեղեցւոյ սրբոյ՝ զմարմինն եւ զարիւնն Իւր սուրբ ի Սիւն աւանդեաց եւ անոի առաքեաց զառաքեալսն՝ փչելով ի նոսա Հոգի Սուրբ: Իսկ «դուստր Սիւնի» Երուսաղէմ կոչէ, որ է քաղաք ծննդական, ուստի Յովսէփ որդի Դաւթի անուանեցաւ: Վասնզի անդ Քրիստոս զխաղաղութիւնն երկնաին ծննդաբաշխէր առաքելացն եւ նոքաւ՝ ամենայն տիեզերաց, որ է պտուղ եւ դուստր այսպիսի շնորհաց եկեղեցի: Զի ի Սիւնէ սկիզբն առ ծնունդ առաջինն յորդեգրեալ զտիեզերս Հաւրն երկնաւորի: Վասն որոյ իրաւապէս աւետաւորէին մարգարէին՝ ուրախանալ դստեր Սիւնի՝ ասելով. «Ահա թագաւոր քո գա հեզ», ըստ այնմ՝ «Մի պակասեցէ իշխան Յուդա, եւ մի պետ յերանաց նորա մինչեւ եկեսցէ այն, որ իւրն է թագաւորութիւն, եւ նա է ակնկալութիւն հեթանոսաց» (Մենդ. ԽԹ 10):

Արդարեւ, Փրկիչ, զի պնդեցաւ Նա ի վերայ բանին ճշմարտութեան եւ ոչ էհատ գոյս մեղաւորաց. եւ փրկեաց զարարածս ի ծառայութենէ եւ ի դիւացն խարեութեանց:

«Հեզ է»։ այլ խորտակեցե՛ղ զկառս յնփրեմայ եւ զերիվարս յերուսաղէմէ եւ զաղեղն պաաերազմողին։ Սոքա ամենեքեան յայանեն զամբարձեալ թագաւորութիւնն սատանայի, զոր խորտակեաց Յիսուս թագաւորն մեր էշով մտեալ յերուսաղէմ։

«Եւ տեսեալ զհաղաքն, ելաց ի վերայ նորա եւ ասէ. Թէ գիտէի՞ր դու զժամանակն քո» (Ղուկ. ԺԹ 41)։ Զի զոր հանդերձեալ էր յետո ժամանակի անցանել ընդ նոսա վասն անհաւատութեանն նոցա ի նմանէ զամենայն տեսներ ամենագետն։ «Ելաց», ասէ՝ յայտ արարեալ այնու, թէ ոչ եմ, ասէ, կամակից կորստեան քո, այլ եւ ցաւիմ եւս եւ արտասուեմ։ Բայց զի չարիքն քո հարկեն զայն ամենայն ածել ի վերայ քո, եւ զի մարգարէիցն լցցի բան, զոր վասն Իմ ելադագս քո ասացին, թէ՛ «Եղիցին դիակումք նոցա, որպէս աղբ զնանապարհ այն» (Նս. Ե 25), եւ թէ՛ «Բազում եղեն դիակումք նոցա վասն սովոյ հացի եւ ծարաւոյ ջրոյ» (Նս. Ե 13)՝ ի լնուլ ձորոյն Կեդրոնի դիակամբք անթաղ մեռելոցն։ Արդ զայս տեսեալ զապականութիւն շարժեցաւ խնամք արարչական եւ ախտակրութիւն եղբայրական եւ սկսաւ լալ զթշնամութիւն ապախտաւորացն։ Վասն որոյ եւ ասէ. «Ի քէն այժմ ծածկեցաւ այն ամենայն, զի պաշարեցսն զքեզ եւ նեղեցսն եւ յատակեցսն զքեզ եւ ոչ թողուցուն քար ի քարի վերա յամենայնի քեզ փոխանակ, զի ոչ ծանեար զժամանակ այցելութեան քո» (Ղուկ. ԺԹ 43-44), այլ մատնիչ եւ սպանող գտար կենդարարին քո։

«Եւ հմուտ Յիսուս ի տանարն՝ ասէ, եւ հանցաւ շուրջ» (Ղուկ. ԺԹ 45)։ Այլ աւետարանիչն, զոր ինչ գործեաց ի տանարին լինով պատմեն, զորս չէ արժան մեզ թողուլ, այլ մասամբ ինչ զմիտս բանին ցուցանել, զի մտեալ տանարն վրեժխնդիր լինի աւրինացն, որում նոքա համբաւէին քամբասելով զնա լուծիչ լինել, եւ ինքեանք առ ոտն հարկանէին։ Վասնզի գտանարն զայն, որում այնքան էր ահն, զի անսուրբ ոք ոչ իշխէր մերձեալ յորմս տանն, նոքա տեղի արարին վաճառի եւ աւագակարէն զլանալոյ։ Արդ, յանդիմանէ զնոցա վատթարութիւնն ի սկզբան անդ եւ ի կատարածին, զի գտեղին աղաւթից եւ պատարագաց արարին տեղի խարեութեան եւ նենգութեան։ Եւ լի ցասմամբ հայեցեալ ի նոսա, սաստեաց խարագանաւ արտաքս հանեալ զվաճառականսն ասելով. «Զրեալ է. Տուն իմ, տուն է աղաւթից, եւ դուք արարեք զսա այրս աւագակաց» (Մաղմ. ԿԸ 10)։ Այլ եւ այնու, զի զսեղանսն կործանեաց առ ի զուշակել նոցա զխափանումն գոնիցն եւ անգամ եւ երկիցս զնայն արար եւ նոքա ի նոյն վաճառաշահութեան կային, եւ հակառակ Աստուծոյ կարծէին զասացեսպսն առ ի նմանէ։

Իսկ Տէրն բժշկելով զկաղս եւ զկայրսն, որ մատեան առ նա, ի տանարին ցուցանէր նոցա զաստուածական զարութիւնն, զի գոնեալ յայնմանէ իմանայցեն եւ ի միտս եկեցսն նմաչել զմա։ Բայց սակայն նոքա չանսային, այլ եւս առաւել ըմբոստանային եւ ընդդիմանային, յորժամ ի մանկտոյն եւս լսէին զփառաբանութիւնն ի՞նչ սեր եկեալ հեղձնութիւն եւ ոչ համարձակէին ընդդէմ կալ հրամանին վասն բազմութեանն, որ աւրեցէին զեկեալ թագաւորութիւնն։ Ուստի եւ մանկուցն ստիճողայք ի գիրկս մարցն աղաղակէին։ «Ովսաննա, աւրեցեալ եկեալ յանուն Տեառն» (Մրկ. ԺԱ 9)։ Զէն ընդդատ այս սքանչելիք յայնմանէ, որ ասացն. «Թէ դոքա լոնսցեն, քարինք աղաղակեցեն» (Ղուկ. ԺԹ 41)։ Զի ահաւասիկ, ի լոն աշակերտացն՝ բացան անխաւս քերամք մանկանցն, եւ որ ոչ ունէին բան ընդ հրեղէն զաւրացն երգէին աւրեցութիւն, որ եւ առժամ ի մանկունսն կատարեցաւ սասցեալն, թէ՛ «քարինք աղաղակեցեն», զի անբան էին իբրեւ զբար։ Բայց

գաղափարները գործնականորեն հետադարձ, որ կարգավորվել էին իրենց գաղափարներով, և եղև ռազմական և քաղաքական և փառաբանիչ Աստուծոյ: Եւ արդեամբ զկատարումն էառ ի յարութեանն Քրիստոսի: Ի փախչել աշակերտացն և ի լոյս քաջաւ կնքեալ գերեզմանն և պատահեցան վեճի ի սաստիկ շարժմանէ երկրի, և աղաղակէին մեծածայն հեղինակն՝ Աստուած քաղաքեւ զյարութեանն ի մեռելոց, զոր նկարէին այսաւր դեռածին մանկունքն՝ արեւմտեանեւ զՏէր: Վասն որոյ զյարեալ քաղաքեւսիցն ասեն. «Զլսե՛ս զի՛նչ ասեն դո՛ք»: Բայց զայս ի դէպ էր Քրիստոսի առ նոսա, թէ ո՛չ լսէ, զի անխաւս մանկունքն խաւսին զինէն քան արեւմտեան և վասն այսորիկ ձեզ պարտ է հաւատալ ինձ: Այլ զի նա ոչ ինչ յարգել կամեցաւ զանձն յայնու, նոքա յայլ միտս ձեռնալ կամելով զքանս մանկանցն ասեն. Զլսե՛ս՝ զինչ ասեն դո՛ք: Զոր եթէ հարցեալ էր Տէրն, թէ՛ զի՛նչ՝ կարծեմ ասէին նոքա, թէ՛ «Դու զանձն քո Աստուած եւ Որդի Աստուծոյ ասես», և դո՛ք, որ գործեալն Աստուծոյ խաւսեցան այժմ, զքեզ մարդ և որդի մարդոյ եամբաւեն՝ ասելով՝ «Արեւմտեան որդոյ Դաւիթ», քանզի և Դաւիթ մարդ էր: Վասն որոյ և Տէրն իմացեալ զմիտս նոցա, զի չարախաւսեալ զմանկունսն հանդերձեալ էին, անդէն և անդ ի Դաւիթ մարգարէութեանցն յարգել զքանս մանկանցն՝ ասելով առ նոսա. «Եւ ձեռք, ասէ, չիցէ՛ ընթերցեալ, զոր գրեացն Դաւիթ, թէ ի քերամայ մանկանց տղայոց, որ դեռես ի ստինս մարցն կայցեն, կատարեսցին արեւմտեան» (Մտք. ԻԱ 16), զոր լսեալ լոցին և կարկեցին ամենեքին: Այլ և այս լինէր ի հաւատ և ի քաջաւորս առաքելոցն, որոց քաջում հոգ առաջի կայր, թէ զիա՛րդ իցեն կարող առանց դպրութեան հաւանեցաւանել զիմաստունս և զդպիրս կամ զքիրտ և յանդուգն քարս հետադարձ: Ուստի քաջաւորեալ ի միտ առին, թէ սա, որ ետանս գործեաց զնոր յաւանակն և գտեարս նորա և երաց զերանս, արդ, ի ձեռնալ մանկանցս յարեւմտեանիս ինքեան ունի նա նովին զարութեամբ քանալ զերանս մեր՝ քաղաքի և ուսուցանել և ըմբերանել զկարծեցեալ իմաստունս հետադարձ: Յառաջ քան զձեռնոր նորա, խաղաց մանուկն Յովաննէն յորովայնի մար ընդառաջ նորա (Ղուկ. Ա 41), և յետ ձեռնոր նորա կատարեցան մանկունքն անմեղ (Մտք. Բ 16): Յառաջ քան զմահ նորա խաղացին ցնծալով մանկունքն, այսաւր արեւմտեանեւ զնա, և յետ յարութեան նորա մանկացան աւագանսն Իրեւան, և հետադարձ ետաւտացեալ և եղև վկայ Աստուածութեան նորա և ողկոյզ հարսանեաց նորա:

Իսկ ասելն, թէ «Դորդեցաւ քաղաքն ամենայն» (Մտք. ԻԱ 10), որպէս և ի ձեռնոր նորա՝ Հերովոյիս և Երուսաղէմ ընդ նմա: Այսպէս և մերձ ի մահն, զոր հանդերձեալ էին սպանանել և քաղաք, իրենց տեսին փառաւորեալ և քաղաքեւս մանաւանդ ի մանկանցն: Ապա չարեալ դորդեցաւ քաղաքն և քաղաքեւս մանաւանդ ի մանկանցն: Վասն այնորիկ թողու զնոսա և գնա, զի փոքր մի ոգի առնուցուն յախտէն և չկամի սկզբն առնել վարդապետութեան, զի մի բորբոքեալ ի նախանձուէն, ևս առաւել ընդ երկես էր, դառնա ի Բեթանիա ի տուն հանգստան իւրոյ, յորում ելոյծ զմահ և քաղաքեւս զկեանս աստուածաբար *ի/ս*. Արդ ... յաւիտեան: